

Тут природи пульсує серце

40

Лунія ПУЗИКОВА
(Крим)

Нікітському ботанічному саду – 200 років

Є на Південному березі, як казав Михайло Пришвін, свій «край неляканих птахів». Це – Нікітський ботанічний сад. Ступаючи його стежками, чуєш, як дихає земля, як розмовляють тихенько рослини, як б'ється серце самої природи.

З легкої руки подвижників

Ідея створення саду належала французькому емігранту Арману-Еммануелю дю Плессі, 5-му герцогу де Рішельє. Історії він більше відомий як Еммануїл Осипович де Рішельє – військовий губернатор, що керував Новоросійським краєм. «Дюк Рішельє» – так називали герцога жителі заснованої ним Одеси. За його клопотанням імператор Олександр I у червні 1811 року підписав указ «Про заснування в Криму Імператорського казенного ботанічного саду». Ініціатива Рішельє дістала розвиток за підтримки наближеного до імператора російського аристократа – 29-річного князя Михайла Семеновича Воронцова. Активно посприяв новації й головний інспектор із шовківництва півдня Російської імперії барон Федір Кіндратович фон Біберштейн, видатний німецький ботанік, який на той час служив імперії вже близько двадцяти років.

Сад розташувався неподалік селища Нікіта, уздовж сучасної головної шосейної дороги Південнобережжя, за 16 кілометрів від Ялти.

У березні 1812-го, за рекомендацією Рішельє та Біберштейна, на посаду директора Імператорського Таврійського казенного ботанічного саду призначили росіянина шведського походження – 31-річного Христіана Христіановича Стевена, відомого вченого-натураліста. І саме Стевен зробив Нікітський ботанічний першою дослідною садовою установою на півдні Російської імперії. Ця установа мала стати великим розсадником усіх корисних і декоративних рослин

Південної Європи. У вересні 1812-го було здійснено перші посадки. За три роки ботанічний сад випустив перший каталог рослин, що налічував 95 сортів яблунь, 58 сортів груш, 6 ягідних і 15 декоративних порід.

«Тут до спостережень та теоретичних занять Стевена, – писав академік Пе-

тро Кеппен, – додалася й практика, якій уся південна Росія зобов'язана розведенням та розповсюдженням великої кількості нових більш-менш акліматизованих дерев і рослин, як із листям, що опадає, так і вічнозелених, а також найкращих сортів фруктових дерев». Завдяки Стевену Нікітський сад невдовзі перетворився на акліматизаційний пункт, що був та-

ким собі етапом при переході рослин зі сходу на захід і назад.

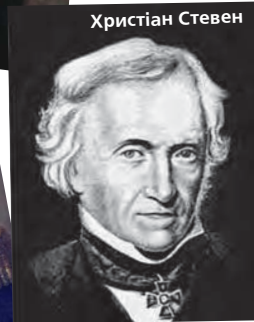
Заслуги Стевена з облаштування саду спонукали герцога Рішельє виклопотати 1818 року в імператора Олександра I для працюючого вченого 2000 червінців. Це дало змогу директору здійснити дворічну закордонну подорож задля вивчення й добору плодкових та інших дерев – найпридатніших для засадження ними Нікітського саду. За 12 років невтомної діяльності Христіан Стевен зібрав понад 450 видів екзотичних рослин. Початковий проект передбачав вільне розміщення рослин у поєднанні з галявинами й видовими майданчиками.

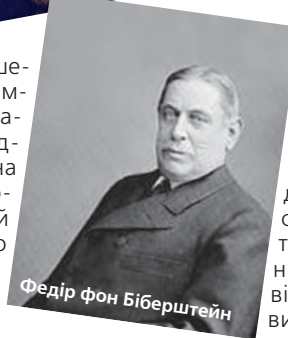
Герцог де Рішельє

Михайло Воронцов

Христіан Стевен

Федір фон Біберштейн

Хранителі традицій

Відвідувачі саду уважно слухають екскурсовода, цікавлячись переважно рослинами, тонкощами ландшафту, мистецтвом озеленення. Українці рідко розпитують про людей, які присвятили Нікітському ботанічному все життя.

У маленькому науковому містечку саду можна зустріти представників кількох поколінь учених. Це скромні інтелегентні люди, котрим аж ніяк не байдуже, яким буде тутешнє «завтра». Відоме подружжя ботаніків Голубевих, наприклад, охоче ділиться спогадами про те, як майже 60 років тому безпосередньо брали участь у розробці та впровадженні програм з озеленення Криму. Ірина Володимирівна згадує, як спекотним літом із легкістю додала великі відстані гірською місцевістю, щоб подивитись, як почуваються

саджанці. У важкодоступні місця ботаніки носили на собі воду, аби не дати новим деревам загинути.

Доктор біологічних наук, професор, почесний академік Кримської академії наук Віталій Миколайович Голубєв ще й справжній меценат. Він подарував Воронцовському палацу-музею свою колекцію живопису та графіки, яку збирав усе життя. У ній – роботи Волошина, Коровіна, Купріна, Басова, Богаєвського та багатьох інших видатних митців.

На одній із ювілейних медалей, випущених до 100-річчя ботсаду, латиною накреслено: *Per scientiam ad vitam* – «Наукою служити життю». У 200-річний ювілей цей девіз не втратив актуальності.

Погляд у завтра

Нікітський ботанічний сад є Національним науковим центром Академії аграрних наук України, родоначальником таких нових галузей народного господарства, як південне декоративне садівництво, південне і субтропічне плодівництво, виноградарство, ефіроолійне рослинництво і тютюнництво. Численні дипломи та медалі засвідчують успіхи Нікітського саду. Його діяльність високо оцінено на міжнародних виставках в Австрії, США, Бельгії.

Нікітський ботанічний розробляє і реалізує спільні міжнародні програми. За ліцензійним договором із розплідником *Northwoods* (США) вирощено й реалізовано саджанці хурми «нікітська бордова». Укладено опціонну угоду з французьким науковим центром *IFO* (м. Анжер) на випробування та комерційне вирощування нових сортів яблуни та груші селекції НБС-ННЦ (Нікітського ботанічного саду – Національного наукового центру. – *Ред.*), наукову угоду з *Alexander Technological Educational Institute of Thessaloniki* (Греція). Передано для випробувань сорти олив селекції та інтродукції НБС-ННЦ. За пропозицією грецької сторони розпочато спільні дослідження з розробки методів клонального мікророзмноження субтропічних плодкових культур із використанням методів біотехнології та генетичної інженерії. Відповідно до договору з розплідником *Fruit-tree and fruit Company* (США) передано на випробування гібриди сливи альпійської з аличею.

Всесвітню популярність приніс саду його унікальний арборетум (дендрарій), що є візитівкою ботанічної науки України для багатьох фахівців, вітчизняних і зарубіжних туристів. Тут на площі близько 40 гектарів зосереджено унікальні колекції деревних рослин. У 2001 році арборетум НБС-ННЦ отримав статус національного надбаня України. А у 2009-му колекція гербарію ботсаду також отримала цей статус.

– Напередодні ювілею колектив саду спільно з Благодійним фондом науковців імені Христіана Стеве-

на започаткував унікальний проект «Ваше іменне дерево», – розповідає **директор Нікітського ботанічного саду, доктор технічних наук, академік НААН України Валерій Миколайович ЄЖОВ**. – Робота трудомістка, потребує чималих фінансів. Проте ідея знайшла живий відгук у серцях місцевих жителів і людей, яких доля привела сюди хоч раз.

Виявляється, взяти участь у закладанні парку іменних дерев можуть усі охочі: від приватної особи до будь-якої державної, комерційної або громадської організації. Загалом у новому парку ботанічного саду буде висаджено 2,6 тисячі дерев і чагарників 337 видів. До того ж біля кожного дерева встановлять табличку з назвою, датою посадки, ім'ям власника.

– Уявляєте, ваше родове дерево прикрашатиме парк і радуватиме нащадків через сто, двісті років. Іменне дерево – не звичайний подарунок до весілля чи дня народження, до дня заснування фірми або просто на згадку про те, що ви були в Криму, – зазначають організатори проекту. Вартість такого дерева в ювілейному парку Нікітського саду становить від 900 до 25 тисяч гривень. Як розповіли в Благодійному фонді імені Христіана Стевена, всі кошти, отримані від акції, підуть не лише на облаштування парку, а й на розвиток наукових досліджень, головна мета яких – збереження біологічного розмаїття унікальної кримської природи. Крім того, до 200-річчя Національного наукового центру буде випущено колекційний каталог «Благодійники Нікітського ботанічного саду» з переліком і фотографіями всіх висаджених дерев і чагарників, а також із портретами та коротким представленням їхніх власників.

Перші іменні дерева вітають відвідувачів. На табличках – адреси тих, хто залишив добрий слід на землі.

